

РОЗДІЛ VI. Переселенські процеси в роки Другої світової війни і перші повоєнні роки

Тетяна Пронь

**Переселення польського населення
з території Волинської області в Польщу в 1944–1946 рр.**

У статті розглянуто процес масового організованого переселення польського населення з території Волинської області в Польщу в 1944–1946 рр., здійснений змішаною польсько-українською комісією згідно з укладеною 9 вересня 1944 р. угодою між урядом УРСР і Польським комітетом національного визволення.

Ключові слова: переселення, евакуація, депортація, переміщення населення, західноукраїнські землі, Волинська область, Західна Волинь, «східні креси».

Пронь Тетяна. Переселение польского населения с территории Волинской области в Польшу в 1944–1946 гг. В статье рассматривается процесс массового организованного переселения польского населения с территории Волинской области в Польшу в 1944–1946 гг., проведенный смешанной польско-украинской комиссией согласно уложенного 9 сентября 1944 г. соглашения между правительством УССР и Польским комитетом национального освобождения.

Ключевые слова: переселение, эвакуация, депортация, перемещение населения, западноукраинские земли, Волинская область, Западная Волинь, «восточные кресы».

Pron Tatiana. Resettlement of the Polish Population from the Territory of Volyn Region of Poland in 1944–1946 Years. This article discusses the process of mass organized resettlement of the Polish population from the territory of Volyn region of Poland in 1944–1946 years. It was held a mixed Polish Ukrainian Commission in accordance with the laid September 9, 1944 Agreement between the Government of the USSR and the Polish Committee of National Liberation.

Key words: relocation, evacuation, deportation, population transfer, Western Ukraine, Volyn region, the Western Volyn, «Eastern peasants being».

До актуальних проблем вітчизняної й зарубіжної історичної науки, що вимагають усебічного об'єктивного дослідження, цілком обґрунтовано віднесено міждержавні переселення / Переміщення (вимушеного чи насильницького характеру) населення європейських країн у періоди Другої світової війни та перших повоєнних років. У цих міграційних процесах одне з перших місць займають масові взаємоспрямовані переселення в 1944–1946 рр. польського населення в Польщу із теренів Східної Галичини й Західної Волині у зв'язку зі зміною їх державної приналежності в період війни («східні креси» Польської Республіки стали західними областями Української РСР) й українського населення в УРСР зі споконвічних етнічних земель Лемківщини, Надсяння, Холмщини й Підляшшя, що залишилися за межею політичного кордону СРСР. Багато дослідників вважають, що переселення українців і поляків із повним правом підпадає під термін «депортації» (примусове переселення) [1, 150].

Загалом сучасна історіографія проблеми надзвичайно розлога. Вона нараховує десятки серйозних узагальнюючих та археографічних праць українських і польських дослідників, зокрема, І. Біласа, О. Буцько, М. Горного, Ю. Макара, В. Макара, А. Салюка, В. Сергійчука, Ю. Сороки, І. Цепенди, Р. Дрозда, Є. Місило, Я. Пісулінського, А. Савіч, С. Цесельські, Г. Грицюка, А. Сребраковського й багатьох інших. Краєзнавчі розвідки, що торкаються теми статті, тобто переселення поляків із території Волинської області в Польщу, здійснили вітчизняні вчені – Олександр Гаврилюк [1], Валентина Надольська та Володимир Сергійчук [3].

Відзначимо, що ця наукова проблема привертає посилену увагу громадськості обох країн. Тому її вкрай важко висвітлювати. Тут, як слушно зауважують український історик Леонід Зашкільняк [1, 150] та польський літератор Богуслав Бакула, «найменша критика може наразитися на гостру реакцію чи навіть звинувачення у національній зраді» [5, 16]. Незважаючи на таку суспільну рефлексію досліджувати раніше утаємничену й болісну тему потрібно. Практика підтверджує, що несвоєчасно зняті історичні проблеми, як і хронічні хвороби, періодично даються взнаки й історична пам'ять стає «полем змагань».

Зважаючи на те, що українські та польські автори переважно схиляються до дослідження міграції власного етносу й при цьому, здебільшого послуговуються історичними джерелами своєї країни (через низку об'єктивних причин), хотілося б подивитися на проблему зі зворотної сторони,

тобто розглянути переселення польського населення в Польщу з території Волинської області на бази документів та матеріалів, що зберігаються в архівних фондах України, і донести цю інформацію, передусім, до українського читача. На нашу думку, такий зустрічний підхід має перспективи. Він може сприяти поглибленому висвітленню проблеми, зняттю негативних нашарувань у суспільній свідомості, певному міжнаціональному порозумінню, налагодженню неконфронтаційної, громадсько-відповідальної історичної освіти, як в Україні, так і в Польщі.

Добре відомо, що офіційною підставою для масового організованого переселення поляків із Волинської області в Польщу послугувала угода «Про евакуацію українського населення з території Польщі й польських громадян із території України», укладена 9 вересня 1944 р. урядом Української РСР і Польським комітетом національного визволення (ПКНВ) у Любліні [6, 193–199]. Їй передували попередні домовленості між Й. Сталіним, Ф. Рузвельтом і В. Черчиллем на Тегеранській конференції (1943) та угода про кордон між СРСР і ПКНВ від 27 липня 1944 р. Відповідальність за їх виконання уряд Радянського Союзу поклав на уряд УРСР та ПКНВ. Для реалізації Люблінської угоди сторони утворили змішану українсько-польську комісію.

Переселенням польського населення займалися головний представник уряду УРСР А. Цоколь і головний уповноважений ПКНВ з евакуації польських громадян із території УРСР у Польщу В. Вольський. Місцем перебування їх апаратів було визначено Луцьк. 10 жовтня 1944 р. А. Цоколь прибув зі своїми співробітниками на місце й розгорнув підготовку населення до «евакуації». Аналогічний апарат головного уповноваженого ПКНВ приступив до виконання своїх обов'язків тільки через місяць (зволікали з формуванням штату апарату). На той час представники українського уряду вже розв'язали низку організаційних питань, насамперед щодо обліку проживаючого в області польського населення й укладання реєстраційних списків родин, які дали згоду на переселення. Територію Волинської області поділили між трьома районними представництвами – Луцьким, Ковельським і Володимир-Волинським [7, 2]. Перше реєструвало поляків, євреїв та осіб змішаних сімей, що також «підлягали евакуації» й мешкали в Луцьку, у таких дев'яти районах області, як Колківський, Ківерцівський, Луцький, Олиський, Рожищанський, Сенкевичевський, Торчинський, Теремнівський і Цуманський. Ковельське райпредставництво охоплювало мешканців м. Ковель та 12 районів: Голобського, Головнянського, Заболотівського, Камінь-Каширського, Ковельського, Любамівського, Любомльського, Луківського, Маневичевського, Ратнівського, Старовижівського і Шацького. Волинське райпредставництво здійснювало підготовку до відправлення в Польщу мешканців м. Володимира-Волинська й дев'яти районів – Берестечківського, Володимир-Волинського, Горохівського, Затурцівського, Іваничівського, Локачинського, Оваднівського, Турійського й Устилузького [7, 2].

Слід підкреслити, що до війни у Волинському воєводстві проживало 346,6 осіб, які, відповідно до перепису населення 1931 р., ідентифікувалися за релігійною приналежністю й мовою як поляки (українці склали 1426,9 осіб) [8, 97]. На момент «евакуації» їх кількість зменшилася в п'ять разів: у Волинській області проживало 68 110 поляків (22 152 родини) [7, 1]. Зрушити їх із місць постійного поселення разом із майном було надзвичайно складно. Для багатьох родин ці терени – «отчий край» протягом декількох поколінь. Цілком природно, що вони не хотіли покидати свої будинки та переїжджати на інші землі Польщі. Незважаючи на те, що заяви про надання дозволу на переселення почали поступати від поляків на ім'я Сталіна й ПКНВ ще в серпні 1944 р. [9, 124–125] та прояви деякої активності й прагнення виїхати в розорених війною і бідних колах, широка громадськість негативно поставилася до цього заходу. Сподіваючись на відновлення Польщі в кордонах 1939 р., польське населення здебільшого погоджувалось «евакуюватися» тільки під тиском членів комісії з переселення, урядових розпоряджень та в силу міжнаціонального протистояння. На середину грудня 1944 р. у Луцькому районному представництві подали заяви на переселення 6536 польських родин, у складі яких було 20 978 осіб, у Ковельському, відповідно – 3284 (10 837), у Володимир-Волинському – 2540 (8384) [10, 374]. Натомість евакуювалося тільки 646 родин, що становило 1759 осіб.

На цьому міграційному русі позначалися затримка польських організаційно-виконавчих служб із перевезенням населення та низка супровідних чинників. Головні з них – ментальний образ «східних кресів», надзвичайно потужний тиск еміграційного уряду й підпільних формувань, які закликали поляків не покидати ці землі, латентне гальмування «евакуації» з боку ПКНВ та апарату головного уповноваженого, повоєнне зубожіння країни. Останнє засвідчують численні листи від родичів до своїх близьких, у яких вони радили їм не зніматися з «насидженого місця». «Тут для вас життя буде

важким. Скільки хліба, скільки ти маєш, не має самий кращий господар. Якщо там живете, то і залишайтеся на місці, тому що ваше життя не буде таким, як у Букіто», – писала в листі знайома однієї з польських родин, що поселилися в Преображе (населений пункт, де самовільно компактно поселялися «біженці») [11, 173].

Слід зазначити, що розважливі польські обивателі, піклуючись про збереження свого майна, не виказували намірів чинити серйозний супротив «евакуації». Вони лише ухилялися від поспішного переселення. Своє зволікання мотивували різними причинами: бажанням закінчити збір урожаю та краще підготуватися до життя на нових місцях, наближенням зимових холодів, очікуванням повернення рідних із армії чи зі східних республік СРСР, куди вони були депортовані в 1940–1941 рр. До початку Кримської конференції (сторони домовлялися завершити переселення до 1 лютого 1945 р.) зареєструвалося на виїзд у Польщу 59 198 осіб. Із них евакуювали тільки 12 635 польських громадян (4065 родин) [12, 239]. Такий результат обумовлений зимовою порою року, відсутністю транспорту та невпевненістю населення в невідворотності процесу. Деякі господарі реєструвалися на переселення, щоб уникнути мобілізації, але не готувалися в дорогу, «вагалися» [12, 239–240]. Більше того, із весни 1945 р. до переселенських комісій почали надходити заяви від осіб, зареєстрованих на виїзд, із проханням виключити їх зі списків переселенців і дозволити подальше проживання в СРСР [12, 49]. Отже, настрої польських громадян щодо переселення були різними.

Позиція офіційної влади також суперечлива. Попри те, що ПКНВ дав згоду на евакуацію власного населення, спершу він свідомо гальмував її. Через відсутність вільного житла, активність українського національного руху опору на теренах Холмщини, Надсяння й Лемківщини та недостатність володіння ситуацією в країні нові керівники Польської держави не хотіли заселяти прикордонні терени поляками – вихідцями із західної України. Натомість північно-західна частина території ще не була звільнена від фашистської окупації. Коли українська сторона спробувала вмовити їх «розпочати вивозити населення», заступник головного уповноваженого ПКНВ, капітан Станіслав Пізло відповів: «У нас маленька територія і немає можливості розселити евакуйоване населення. У місті Любліні і Перемишлі взагалі приймати не будемо, немає площі. Коли будуть вивезені українці тоді ми вивеземо поляків» [13, 11]. Ця відповідь державного посадовця не видається такою прямолінійною. У ній убачається багатозначний підтекст: докір за територіальні зміни та сподівання на відміну рішення про радянсько-польський кордон на повоєнній конференції, сумніви в можливості здійснити масове переміщення населення. З огляду на це, службовці зазначеного апарату всіляко стримували різкий наплив мігрантів з УРСР, обмежували їх прийом, мотивуючи тим, що Польща буде приймати лише тих, у кого є де розміститися. Вольський вимагав, щоб на евакуаційних листах виїжджаючих стояли позначки про наявність у них у Польщі родичів і знайомих [12, 71]. Це викликало хвилю загального обурення.

Та чи не найбільше непорозуміння між українською й польською сторонами виникало на ґрунті транспорту. Радянський / український уряди, що прискорювали переселення та діяли за принципом «зібрався – виїжджай», дратувала поведінка Вольського, який забороняв вантажити людей на відкриті платформи й вимагав перевозити їх тільки в закритих вагонах «навіть у сприятливу погоду» [12, 232–238].

Водночас переселення польського населення значно стримував потужний опір польських підпільних організацій. Вони «дали полякам команду не виїжджати в Польщу» [10, 375], здійснювали терористичні акти проти осіб, які підтримували ПКНВ і працівників комісії з переселення, підпалювали вагони, призначені для перевезення «евакуйованих», та приміщення зазначених комісій [14, 633], установлювали контакти з їхніми членами й, діючи через них, відмовляли людей від переселення. Наприклад, один із працівників Володимир-Волинського райпредставництва на запити осіб, які зверталися до них із питань переселення, відповідав: «Ми в комісії, і повинні говорити полякам, щоб вони записувалися на виїзд. Але було б краще, якби усі поляки сиділи на місцях і не виїжджали за Буг» [10, 377].

Органи УНКВС та УНКДБ у Волинській області присікали подібні діяння. Було заарештовано трьох і відсторонено від роботи двох працівників польських райпредставництв у Луцьку [10, 377]. Перешкождали вони й спробам знайти порозуміння в цьому питанні праворадикальних структур обох сторін. Під час однієї з чекістських військових операцій була захоплена листівка українських самостійників такого змісту: «Поляки опинилися в дуже подібній ситуації, як і ми. Більшовики

визволяють з-під німецького гніту і творять радянську Польщу. Це змушує нас змінити своє ставлення до поляків і ми за ліквідацію конфлікту з поляками» [12, 87].

Після Кримської конференції переселення польського населення в Польщу дещо пошвидко. 13 лютого 1945 р. РМП із виконання угод дала вказівку відповідним структурам «приступити до переселення незважаючи на зимову пору року» [14, 3]. Та це лише частково прискорило процес. Питання було врегульовано тільки у квітні 1945 р., коли М. Хрущов звернувся до голови тимчасового уряду Е. Осубки-Моравського з проханням дати вказівку своєму представнику Вольському «масово вивозити населення» [12, 165–166]. До того ж український уряд посилив тиск на населення у зв'язку з необхідністю проведення весняно-польових робіт. Він поставив перед родинами, що проживали в сільській місцевості, умову виїхати за можливості транспорту в Польщу у двотижневий строк (до 20 квітня 1945 р.), або провести посіви на своїх полях. Їх було попереджено, що в іншому випадку вони будуть позбавлені права на отримання посівів за місцем поселення в Польщі [12, 88]. Корінний переломом у реєстрації польських громадян і виїзді наступив після закінчення війни з фашистською Німеччиною, підписання серпневої угоди про дружбу та співробітництво між СРСР і Польщею, а також нанесення оперативно-чекістських ударів по польському підпіллю [10, 633]. Із травня до листопада 1945 р. з області виїхало понад 30 тисяч осіб. Для цього уряд УРСР виділив додаткову кількість залізничних вагонів [12, 163]. Здебільшого населення перевезено саме цим видом транспорту. Однак були й такі, які виїжджали власним або державним гужовим транспортом [15, 1].

Слід зазначити, що під час прискореного переселення в роботі комісії мали місце численні недоліки. Райпредставники уряду УРСР з евакуації польських громадян у Польщу не справлялися з обліком майна [12, 88], незаконно оформляли евакуаційні документи, допускали плутанину в обліку населення, що евакуйовувалося [10, 635]. Наприклад, багато сімей самостійно виїхали в Польщу гужовим транспортом, а, за даними комісії, вони числилися як такі, що підлягають переселенню. Вочевидь, причина того – не стільки певний особистий інтерес, стільки щоденна надзвичайна рухливість ситуації, яку важко було тримати під контролем.

«Евакуація» польських громадян із території УРСР фактично була завершена 18 грудня 1946 р., коли сторони підписали акт [16, 1]. Загальну динаміку перебігу процесу у Волинській області можна представити таким чином (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка переселення поляків із території Волинської області в Польщу в 1944–1946 рр.*

Фактично переселено	Станом на:										
	1944р	1945 р.						1946 р.			
	15.12 ¹	15.02 ¹	10.03 ¹	20.04 ¹	10.06 ¹	10.08 ¹	1.10 ¹	1.01 ¹	1.04 ¹	1.09 ²	18.12 ³
родин,	646	4871	6478	8634	14853	19936	20366	20405	20713	20867	20952
у них осіб	1759	14965	19766	24719	52492	62343	63256	63695	64536	64798	64946

*1. ЦДАВОУ, ф. 4959, оп. 1, т. 2, спр. 112, арк. 45, 70 зв., 79, 102 зв., 122, 132, 142, 169, 184; 2. Польща та Україна у тридцятих-сорокових роках ХХ століття... – С. 904; 3. ЦДАВОУ, ф. 4959, оп. 2, спр. 32, арк. 1.

Як видно з таблиці, рух населення не був рівномірним. Він набирив обертів тільки в певні відтинки часу. Загалом у ньому можна виділити п'ять етапів. **Перший** – із початку переселення до 1 травня 1945 р. У цей час рух стримувався внаслідок вищезазначених причин, найголовнішою з яких була затримка зі звільненням території й остаточним урегулюванням питання щодо польсько-німецького кордону. **Другий** – тривав із травня по листопад 1945 р. На цьому етапі переселення проходило найбільш інтенсивно. Ковельське та Володимир-Волинське райони представництва навіть достроково закінчили свою роботу й були ліквідовані в жовтні–грудні 1945 р. На **третьому етапі** (грудень 1945 р. – початок березня 1946 р.) «евакуація» поляків відбувалася в районах, які охоплювало Луцьке райпредставництво та частково – Володимир-Волинське. Однак переселення проходило слабо. Головне через прохання польського уряду не проводити його в зимові місяці. **Четвертий етап** тривав із березня по липень 1946 р., коли було завершено перевезення майже всього населення, яке підлягало «евакуації». У липні 1946 р. Луцьке районне представництво завершило свою роботу й було ліквідовано [7, 9]. Проте переселення поляків у Польщу відбувалося навіть у листопаді. Це дає підстави вважати, що був **п'ятий етап** переселення – інерційний (характерне явище для міграційних

процесів). Він тривав із серпня по грудень 1946 р. На цьому етапі евакуація продовжувалася переважно з поточного складу польського населення (звільнених із таборів ув'язнення, звільнених у запас із Червоної армії або Польського війська, а також залишків не евакуйованих або раніше не зареєстрованих, яким дозволяли переселятись у виняткових випадках. За підрахунком автора цієї статті, після закриття організованого міждержавного переміщення населення з Волинської області в Польщу виїхало ще 148 осіб.

Загалом із тих 67 985 осіб (22 152 родин), що подали заяви про евакуацію в Польщу, переселилося 64 946 осіб (20 952 родини) [7, 11]. За національним складом вони розподілилися таким чином: поляків – 62 492, євреїв – 2039, інших – 415 [15, 1]. За родом занять серед них найбільше селян – 15 766, промислових та транспортних робітників, відповідно – 1190 й 340 осіб, службовців – 1383. Були між них також учителі, медпрацівники та науковці. Крім того, з області виїхало 28 141 кустарів-ремісників, служителів культу, представників інших занять, а також несамодіяльного населення [15, 1]. Переселені вивезли із собою 8911 коней, 10 933 великої рогатої худоби, 2877 свиней, 3133 овець і кіз та 42 бджолосімей. Окрім цього, вони вивезли значну кількість сільгоспінвентарю – знарядь для обробітку землі (8538), сівалок (87), збиральних машин (670) та 138 702 тони продуктів, у тому числі зернових 111 436. Водночас залишили у Волинській області 5106 житлових будинків, із яких 3602 було розташовано в сільській місцевості [17, 15].

Разом із тим слід підкреслити, що 21 568 осіб, або 8069 польських родин, відмовилися евакуюватися. Переважно це були змішані родини. Тут, вочевидь, спрацювали гіпнотичний чинник героїчної перемоги СРСР у війні, відсутність безробіття та кризове економічне становище держави.

Ретроспективне дослідження розглядуваної теми дає підставу стверджувати, що переселення польського населення із території Волинської області в Польщу (й інших західних областей України) фактично було примусовим. Масовий виїзд поляків з цих земель відбувся тільки за рахунок неухильного впровадження в дію радянсько-українською стороною міжнародних домовленостей. Міжнародний конфлікт сприяв тому, посилюючи панічні настрої в осіб, що «підлягали евакуації». Можливості залишитися тут на постійне місце проживання в польського населення були дуже обмежені. Виїзд поляків, євреїв та осіб дещо інших національностей з області вплинув на етнічний склад населення, послабив економічний і людський потенціал регіону. Відновити його мало українське етнічне населення, що навзаєм переселялося з Польщі в УРСР. Цей процес залишив у свідомості обох народів багато болю й неподоланих етнічних образ. Над цим мають працювати вчені й політики, які визначають державну політику національної пам'яті.

Вочевидь, перспективи дослідження пов'язані з міждисциплінарним підходом й об'єднанням зусиль науковців різних країн.

Список використаних джерел та літератури

1. Зашкільняк Л. Наслідки депортації українців і поляків у 1944–1946 рр. / Л. Зашкільняк // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту ім. Ю. Федьковича : зб. наук. пр. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Вип. 272. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2005. – С. 149–156.
2. Гаврилюк О. Н. Депортації українців на Волинь та поляків з Волині у повоєнні роки : навч.-метод. матеріали на допомогу вчителів при вивченні тем з новітньої історії України та Польщі 1945 – середина 50-х років) / О. Н. Гаврилюк // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : ВДУ ім. Лесі Українки. – 1998. – № 1. – С. 148–152.
3. Надольська В. Друга світова війна і доля національних меншин Волині / В. Надольська // Волинь у Другій світовій війні : зб. наук. та публіцист. ст. / упоряд. М. М. Кучерепа. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. – С. 84–86.
4. Сергійчук В. Депортація поляків з України. Невідомі документи про насильницьке переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944–1946 роках / В. Сергійчук. – К. : Укр. вид. спілка, 1999. – 192 с. ; Поляки на Волині у роки Другої світової війни : док. з укр. архівів і пол. публікації. – К. : Укр. вид. спілка, 2003. – 576 с.
5. Бакула Б. Креси без взаємних викреслювань / Б. Бакула // Критика, 2010. – Чис. 1–2 (147–148). – С. 16–22.
6. Українська РСР у міжнародних відносинах, міжнародні договори, конвенції, угоди та інші документи, які складені за участю Української РСР або до яких вона приєдналася (1945–1957). – К. : Академія Наук Української РСР, 1959. – С. 193–199.
7. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОУ), ф. 4959, оп. 2, спр. 31.

8. Кучерепа М. М. Етнотемографічні зміни у Волинському воєводстві 1921–1939 рр. / М. М. Кучерепа // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2003. – № 3. – С. 97–106.
9. Цепенда І. Є. Українсько-польські відносини 40-50-х років ХХ століття: етнополітичний аналіз / І. Є. Цепенда. – К. : ТОВ «Вид-во “Дельта”», 2009. – 387 с.
10. Депортації: Західні землі України: кінця 30-х – початку 50-х рр.: док., матеріали, спогади : у 3-х т. / відп. ред. Ю. Сливка. – Львів : НАН України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, 1996. – Т. 1 (1939–1945 рр.). – 749 с.
11. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), ф. 1, оп. 23, спр. 892.
12. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 23, спр. 1466.
13. ЦДАВОУ, ф. 4959, оп. 1с, т. 2, спр. 112.
14. Польша та Україна у тридцятих-сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб. – Т. 2. Переселення поляків та українців 1944–1946. – Варшава ; Київ : Архів М-ва внутр. справ і адміністрації Республіки Польщі, 2000. – 1008 с.
15. Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zesp. Główny Przedstawiciel Rządu R.P. do spraw ewakuacji ludności, mf 39 A4, sygn. 3.
16. ЦДАВОУ, ф. 4959, оп. 2, спр. 30.
17. ЦДАВОУ, ф. 4959, оп. 2, спр. 32.
18. Державний архів Волинської області, ф. П-1, оп. 2, спр. 94, арк.

Сергій Шишела

Виселення українців з етнічних земель Західної України

Проаналізовано причини та перебіг українсько-польської акції обміну населенням у 1944–1946 рр. Більшість архівних матеріалів свідчать, що всупереч задекларованому принципу добровільності, переселення проводилося через примус, із грубим порушенням прав українського населення.

Ключові слова: Польша, УРСР, обмін населенням, переселення, примусове переселення українців, депортація, Холмщина, Надсяння, Підляшся.

Шишела Сергей. Выселение украинцев с этнических земель Западной Украины. Проанализированы причины и ход украинско-польской акции обмена населением в 1944–1946 гг. Большинство архивных источников свидетельствуют, что вопреки задекларированному принципу добровольности, переселение проводилось путём принуждения, с грубым нарушением прав украинского населения.

Ключевые слова: Польша, УССР, обмен населением, переселение, принудительное переселение украинцев, депортация, Холмщина, Надсянье, Подляшье.

Shyshela Sergey. Check the Ethnic Ukrainian Lands in Western Ukraine. It is shown in the paper the reasons and passing of the Ukrainian-Polish exchange of the population in 1944–1946. Many of the archived materials admit that contrary to a principle of voluntariness declaration resettlement was made by compulsion with rough infringement of the rights Ukrainian population.

Key words: Poland, Ukraine, Exchange by the Population, Migration, forced Ukrainian migration, deportation, Kholm, Nadsyannya, Podlasie.

Український народ тільки за період ХХ ст. пережив чимало випробувань, таких як революції, Перша та Друга світові війни, голодомори, і завдяки цілеспрямованим планам політики СРСР на українців випало нове випробування – «добровільне» переселення українського населення, яке пройшло в період із 1944 по 1946 рр.

На сьогодні залишається багато невивчених та маловідомих білих сторінок взаємовідношень – двох держав України та Польщі. Особливо це стосується польсько-українських відносин у 40-х роках ХХ ст. Зі здобуттям незалежності така потреба постала у зв'язку з недоступністю, неповнотою, розпорошеністю джерельної бази, великим впливом на праці радянських дослідників до 1991 р., ідеологічних штампів, а також постала потреба вивчення такого питання, як виселення українського населення з території Польщі у світлі дружніх відносин двох незалежних держав.